

interesa, kao i za paravane, krije realan interes određenog sloja koji svoje interese nameće kao opštedruštvene, imaju u samoupravnim mehanizmima, samoupravnom dogovaranju i sporazumevanju način svog razrešavanja, bez potrebe za posredovanom artikulacijom na nivou političkih partija — kao otuđenih predstavnika tih interesa. Naravno, ovo ne znači potiskivanje Saveza komunista — kao avangarde radničke klase. Savez komunista nije partija vlasti, već »unutrašnja motorna snaga volje većine naroda, to jest samoupravljača koji preko radničkih saveta, drugih samoupravnih tela i delegatskog sistema neposredno vladaju svojim, odnosno društvenim radom« (str. 207).

Polazna tačka dalje razvoja našeg demokratskog političkog sistema mora da bude samoupravna politička artikulacija interesa realnih subjekata našeg društva. »Cilj samoupravne demokratije mora biti izražavanje interesa tog zbiljskog čoveka... oslobođanje puteva njegovoj sopstvenoj borbi za oslobođenje rada, to jest samog sebe. Drugim rečima, izvor, osnova i cilj demokratskog sistema socijalističkog samoupravljanja nije apstrakti politički građanin političkog sistema građanskog društva i njegovog parlamenta, nego čovek koji živi, radi i stvara u određenim društvenim uslovima i čiji interesi izviru iz takoog njegovog društvenog položaja. Staviše, ne radi se ni o neodređenoj radničkoj klasi kao apstraktnom političkom subjektu, nego o konkretnom radniku, odnosno o radnom čoveku sa njegovim autentičnim interesima, koga niko ne može da zameni u ime interesa neke uopštene formule o diktaturi proletarijata« (str. 113).

Interesi zbiljskog čoveka su različiti. »I sama radnička klasa je slojevita, pa se nijenji interesi ne mogu svesti na jednu političku formulu« (str. 109). Interesi proizlaze iz potreba, a ove su raznovrsne. Socijalizam, kao sistem koji teži da zadovolji autentične čovekove potrebe, mora da izgradi politički oblik izražavanja tih potreba, odnosno interesa — a to je demokratički pluralizam samoupravnih interesa, kao neposredni način i izražavanja i zadovoljavanja tih interesa.

Demokratički pluralizam samoupravnih interesa mora kao pretpostavku da ima demokratički udružen rad, celinu društvene reprodukcije pod kontrolom radnika — kao sredstvo protiv pokušaja da se parcijalni interes nametne kao opštedruštveni, jer sreću, a time i istinsku demokratiju — kako kaže Kardelj — čovek može da stvari sam, ali samo u ravnopravnim odnosima moći s drugim ljudima.

NAPOMENE:

¹ Autor pod pojmom radnik podrazumeva sve ljudе — »bilo na fizičkom ili na umnom radu, bilo u materijalnoj proizvodnji ili u drugim društvenim delatnostima, bilo na najkvalifikovanim ili najodgovornijem mestu — koji rade sredstvima za proizvodnju u društvenoj svojini« (str. 25).

sociološka teorija i sociološka praksa

pr miroslav radovanović

Postoje različite dimenzije, nivoi i funkcije sociološke teorije (ontološka, gnoseološka, logička) i sociološke prakse (naučno-istraživačka, društveno-kritička, idejno-kulturalna, ideološko-politička, vaspitno-obrazovna, nastavno-pedagoška, upravljano-konsultativna ili društveno-upravna i društveno-samoupravna), kao i različite dimenzije i nivoi odnosa između sociološke teorije i sociološke prakse.

Predmet razmatranja ovde neće biti sve dimenzije, nivoi i aspekti postojećih i mogućih odnosa između sociološke teorije i sociološke prakse. Nekoliko narednih napomena i predloga za raspravu odnosi se na značaj prakse u društveno-profesionalnom formiranju i kasnije profesionalnoj delatnosti diplomiranih sociologa.

U sadašnjoj situaciji i pri današnjem nivou razvoja sociologije kao nauke i kao profesije, kako beogradsku, tako i ostale jugoslovenske katedre i odeljenja za sociologiju mogu svojim studentima u toku četiri godine redovnog studija dati jedino opšte stručno teorijsko obrazovanje i uputiti ih u glavne metodološke postupke socioloških ispitivanja i socijalnih istraživanja. Međutim, ako raznorodna i brojna konkretna (osvojena i još neosvojena) radna područja primene socioloških znanja i društveno-profesionalne delatnosti ne mogu danas studente kompletno i celovito da formiraju, verovatno da bi ih više mogla i trebala informisati.

Nema sumnje da je sociolog po prirodi svog poziva opšti tip stručnjaka (»globalist«, »generalist«, »sistematist«), a ne parcijalni

stručnjak, uski specijalist (»fah-idiot«), lokalist itd. Međutim, zlaganje da studije sociologije budu utemeljene, organizovane i vođene i prema principu *blagog društveno-profesionalnog usmeravanja*, ne proizlazi iz sociološke ograničenosti zagovornika, već iz a) društvenom podelom rada uslovljene nužnosti, b) objektivnih društveno-praktičnih potreba društva na današnjem stepenu njegovog razvoja i c) subjektivno izražene želje jednog znatnog dela studenata, kao i dela nastavnika.

Tačno je da bi francuski enciklopedisti danas bili zaprepaščeni diferencijacijom ljudskih znanja, kao što je tačno i to da uska specijalizacija vodi sužavanju iščuvanja oblasti stvarnosti, jednostranom istraživanju, izolaciji naučnika i stručnjaka od ostalih oblasti nauke i struke i do svojevrsne uobraženosti »eksperta« čija samovest u nedokucivosti i posvećenost vlastitog znanja najviše izvire iz njegove uskosti i opštег neznanja. No, za ekstremnu specijalizaciju na Katedri za sociologiju u Beogradu (a koliko nam je poznato i ostalim univerzitetkim centrima) nije se nikada i niko svojski zalagao, što naravno ne znači da ona u našoj empirijskoj sociologiji i ne postoji.

Protivrečni proces razvoja nauke uopšte, pa i sociologije i društveno-profesionalnih delatnosti, odvija se putem paralelnog toka ili naizmeničnog smenjivanja procesa diferencijacije i procesa integracije istraživanja, znanja i delatnosti. Proces diferencijacije odvija se u obliku ekstenzifikacije i intenzifikacije — proširenog i produbljenog predmeta proučavanja. Sa strukturalnog stanovišta posmatrano, proces integracije nauka sastoji se iz teorijsko-epistemološkog i teorijsko-metodološkog aspekta (integracija naučnog znanja), stvaralačko-proizvodnog (integracija proizvodnje i naučne delatnosti) i društveno-praktičnog i društveno-profesionalnog aspekta (uticaj integracije na različite strane i aspekte života društva).

Istina je da je sociologija eminentno opšta teorijska nauka. Ona, dakle, po svojoj biti nije *neposredno primenjiva* ili jednostavno *instrumentalno primenjiva*. To, međutim, ne oslobađa sociologe obaveze da svestrano i stvaralački proučavaju bitna obeležja i zakonitosti transfera učenja i naučenog u delatnu sferu društveno-profesionalnog rada i aktivnosti. Veza između društveno-profesionalne teorije i društveno-profesionalne prakse izrazito je stvaralački čin i ostvaruje se putem transfera teorijskih znanja u praktične veštine, u procesu rešavanja stručnih i naučnih problema u datoru oblasti sociološke delatnosti. Kako za sociologiju kao teoriju i nauku, tako i za sociologiju kao praktičnu profesionalnu delatnost, važno je ispitivanje zakonitosti suštine i obima transfera ponovljivih i neponovljivih društvenih, personalnih i grupno-organizacionih uslova pod kojima se odvija stvaralačko prenošenje naučno-stručnih znanja u praktično-radno-profesionalne navike i veštine.

Sociološko proučavanje različitih aspekata transfera teorijskih znanja u neophodne profesionalne navike, veštine i sposobnosti može doprineti podizanju efikasnosti profesionalnog rada sociologa, većem stepenu zadovoljstva izabranom profesijom, umanjiti proces deprofesionalizacije i broj sociologa koji se zbog nesnaženja zapošljavaju na poslovima za koje im uopšte nije bilo potrebno studiranje sociologije.

Korisno je podsetiti se da ni tek svršeni student prava još uvek nije osposobljen ni za jednu konkretnu vrstu posla. Znanje s kojima on stupa u svet rada ugovaraju s opštem karakterom. Priroda transfera se i sastoji u prenošenju onoga što je opšte i u njegovom svesnom i često napornom (a ne zabavno-rutinskom) stvaralačkom povezivanju s posebnim i pojedinačnim problemima i situacijama. (Smatra se da onome ko je dobro naučio da tumači »duh zakona« neće biti teško da tu svoju opštu sposobnost primeni u rešavanju raznolikih problemskih situacija svakodnevnog stručnog rada. Istina, i ovde ima neregularnosti i odstupanja. U praksi se ponekad na visokoj ceni pravnici-specijalisti za nalaženje »rupa u zakonu«, odnosno za izigravanje zakona ili uže grupno shvaćene »korisne malverzacije«.)

Pošto je diplomirao, student prava mora prvo iz mnoštva mogućih oblasti i konkretnih radnih mesta odabrati ili pronaći ono mesto koje mu najviše odgovara. Zavisno od toga da li se zapošljava u organima sudstva, tužilaštva, socijalnog osiguranja i socijalne zaštite, u organima državne uprave, proizvodnim organizacijama udruženog rada itd., on mora uložiti dodatni napor da se upozna s organizacijom i osnovnim oblicima društveno i profesionalno poželjnog, obaveznog kao i nepoželjnog i nedovoljenog rada. Zbog duže profesionalne tradicije i velikog iskustva, velikog broja teorijski i praktično istaknutih pravnika, šire poznatih, rasprostranjene i kontinuirane potražnje za pravnicama — položaj pravnika-početnika je lakši od položaja sociologa. U poređenju sa sociologom pravnik ima i drugih društveno i praktično »olakšavajućih okolnosti«. Trebalo bi sistematski i sociološki proučiti kakvu ulogu i značaj u društву i u profesionalnom radu pravnika imaju osnovni principi i glavne faze pojedinih vrsta propisanih postupaka, njihov celokupan tok, procesne ili operacionale radnje organa i učesnika, odluke sudova i drugih državnih i nedržavnih organa, donete u pojedinim vrstama postupaka na osnovu sociološko-istraživačkog uvida: a) u konkretnu delatnost pravnika i pravnu praksu i b) u materijalne zakonske propise, zakonske i druge tekstove određenih postupaka, komentare i sva druga uputstva za rad. Kao što je poznato, pravna praksa i profesionalna delatnost pravnika odvijaju se prema više vrsta unapred propisanih postupaka, kao što su, na primer, sledećih osam: 1) parnični postupak, 2) vanparnični postupak, 3) opšti upravni postupak, 4) upravno-sudski postupak, 5) krivično-sudski postupak, 6) prekršajni postupak, 7) postupak za privred-

ne prekršaje i 8) izvršni postupak — sudske izvršenje. Razume se da pored postupaka postoje i propisi koji regulišu prirodu materije na koju se odnose (takozvani materijalni propisi).

No, ne treba izgubiti od vida da navedeni postupci, bez obzira što olakšavaju rad i snalaženje pravnika, istovremeno uslovjavaju sužavanje kreativnosti i profesionalne maštovitosti, a povećavaju i stepen dogmatizma, rutinizacije, profesionalne i opšte uskogrudnosti i formalizma. Sociolog koji bi priželjkivao, na primer, da prilikom stupanja na rad u preduzeće u statutu preduzeća ili pravilniku o radnim odnosima zatekne unapred propisan čitav postupak vlastite profesionalne delatnosti, faktički ne bi mogao biti dobar sociolog. Takva priželjkivanja i žalbe na odsustvo normativno-tehnicičkih rešenja postoje kod jednog dela sociologa.

S druge strane, pogrešno je verovanje da bi jedno istraživanje koje bi sprovelo Sociološko društvo Srbije ili neko drugi, u kome bi bila ispitana i opisana sva radna mesta, faktička delatnost i poslovi na kojima u našim preduzećima rade sociolozi, moglo delovati na sužavanje kreativnosti i raznolikosti individualnog profesionalnog majstorstva. Ni dobro sačinjen priručnik o delatnosti sociologa u preduzeću (kao i drugim osnovnim područjima delatnosti) takođe ne bi morao delovati negativno na razvoj njegove kreativnosti i profesionalne uspešnosti. Razume se da priručnik o radu sociologa ne bi bio, niti bi mogao biti identičan, pa ni sličan priručniku, recimo, iz upravnog postupka.

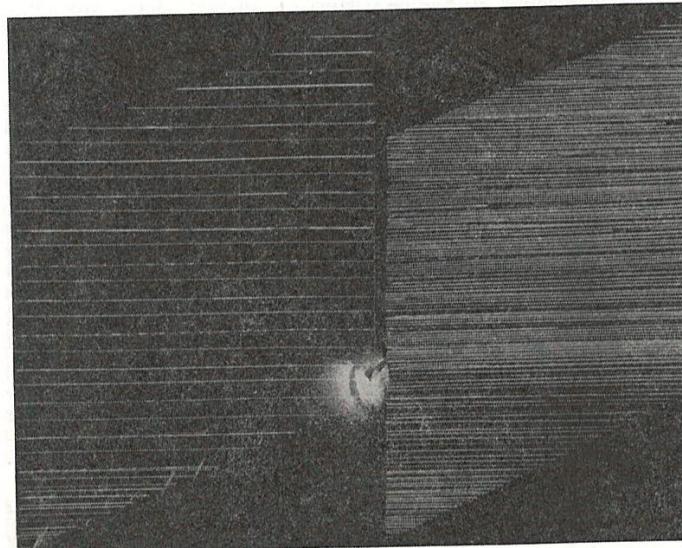
Zalaganje za veću teorijsko-praktičnu usmerenost socioloških studija i za takve oblike nastave u stručnom obrazovanju sociologa u kojima će se, pored pretežno »tvrdokornih« teorijskih znanja, sticati i nešto više elastičnih profesionalnih navika i praktičnih veština, ne treba nikako poistovjećivati sa, u našoj kulturi (i nekulturi), vrlo rasprostranjениm potcenjivanjem, pa i neskrivenim omalovanjem uloge i značaja teorije u životu društva, nauke i čoveka. Svako od nas se sigurno sreća s pojmom da i fakultetski obrazovani ljudi (koji su prethodno završili gimnaziju — koja, kakva-takva, ipak daje nekakvo šire opštekulturno znanje) o teoriji govore s takvim potcenjivanjem da je očigledno da pod »teorijom« podrazumevaju praznu priču o praktično nemogućim stvarima. Naši televizijski spikeri, izveštaci i komentatori (naročito sportskih događaja) skoro svakodnevno upotrebljavaju formulaciju »postoje samo teoretske šanse« za nemoguće ili vrlo teško dogodive događaje i stvari.

Verovatno da jedan deo problema u praktičnom društveno-profesionalnom radu i nesnaženju diplomiranih sociologa ne izvire iz same činjenice što je sociologija teorijska nauka. Radi se i o prirodi i životnosti same teorije. Daleko od toga da je sve ono što se razmatra, podvodi i krsti kao teorija — stvarno teorija.

Šhvatanje o ulozi teorije koje se ovde zastupa mnogo je bliže formulaciji koju je izrekao poznati austrijski fizičar Boltzman, koji je rekao da *nema tako praktične stvari kao što je dobra teorija*. Niz vrlo dobrih i odličnih priručnika o radu sociologa, ekonomista, pravnika, psihologa, socijalnih radnika itd. na ublažavanju posledica nezaposlenosti, uvek će ostati ispod ljudskog i teorijsko-praktičnog nivoa marksističke teorije o društveno-prodiktivnoj štetnosti i nehumanosti nezaposlenosti. Uostalom, nešto od iznete istine bilo je sasvim jasno i blisko čak i poznatom građanskom ekonomskom teoretičaru Jozefu Šumpeteru, koji je pisao: »Ali bilo da je trajna ili privremena, da se pogoršava ili ne, nezaposlenost je nesumnjivo velika nesreća i uvek je to bila.»¹

NAPOMENA:

¹ Jozef Šumpeter, *Kapitalizam, socijalizam i demokratija*, Kultura, Beograd 1960, str. 111.

toma akvinski: između teološkog vina i filosofske vode

milenko perović

»Budite pak tvorci riječi, a ne samo slušači, varajući sami sebe.«

(Saborna poslanica apostola Jakova 1, 22)

Preliminarno pitanje na koje provokira naznačena filosofska problematika svodi se na sledeće: čemu mogu služiti, u današnje vreme, razmišljanja na temu kojoj se ne može pridodati atribut aktuelnosti, niti mišljenje o tendencijama i filosofijama koje se uobičajeno smatraju savremenim duhovnim odrazom vremena? Mogu li analitička razmatranja dovesti datu problematiku u kontekst opštih trendova ljudske misli, a da se pri tom prevaziđe nivo uobičajene akademsko-školske pedanterije koja puko faktografski registruje tradiciju, sebe radi? Bavljenje srednjovekovnom filosofijom u sklopu ovih pitanja, već samo po sebi, zahteva preispitivanje, pogotovo ako se prihvati činjenica snažne toksinacije teorijom i »teorijama«, koja je zahvatila savremeno doba. Dakle, da li su patinirani filosofski sistemi sasvim teorijski prevaziđeni i praktično nesvrishodni u toj meri da mogu poslužiti kao prilog argumentaciji teze da nas čak i istorija filosofije uči — da nas ničemu ne uči?

Postavljanje ovih pitanja može imati prizvuk apriori dubioznog gledanja savremene kritike na pojedine segmente filosofske tradicije, ali u konkretnom slučaju zahteva razlučivanje onoga što je živo i savremeno u teološko-filosofskom sistemu Tome Akvinskog od onoga što je prevaziđeno i što predstavlja »prazan hod« ljudske misli. Zadatak se može činiti otežanim zbog pojmovnog instrumentarija kojim je raspolažala srednjovekovna filosofija, koji je do današnjih dana evoluirao i u pogledu konotacije i denotacije osnovnih pojmoveva. Međutim, ta se prepreka ne može smatrati relevantnom, ako se složimo u jednoj tezi koja ima suštinsku obeležju: misaone koordinate zapadnoevropske filosofije nisu trpele radikalnije izmene i preorientacije kroz različite periode istorijskog trajanja, osobito ne u sferi onoga što se uobičajeno naziva — načinom mišljenja.

Misaoni i konceptualni kontinuitet zapadnoevropske filosofije, istina, nisu određene tačke diskontinuiteta koje isežu do potpune negacije filosofskog mišljenja. Ovaj proces evidentan je u periodima ljudske istorije u kojima se iz duhovnog totaliteta određene epohe potiskuje filosofsko mišljenje, da bi njegovo mesto zauzimali određeni modaliteti nediskurzivnog mišljenja (intuitivno, opažajno, empiričko ili neposredno mišljenje), religijskog, disciplinarno-naučnog ili, pak, nekog drugog nefilosofskog načina mišljenja. Istoriski period od 5. do 12. veka upravo beleži jednu izrazitu oseku filosofskog načina mišljenja, kojoj se, iz posve praktičnih razloga, pretpostavlja religijski način mišljenja hrišćanstva koje radi na svom konfesionalnom utemeljenju. Uporedno sa svetovnim učvršćivanjem hrišćanske konfesije odvija se i proces zasnivanja njegove prevlasti u sferama duha. Stoga je štavljiva studbina helenske filosofije u hrišćaniziranoj Evropi u tom periodu. Ta filosofija je mogla tračunati samo na vrlo diskretno i egzemplarno uključivanje u religijski duhovni koncept srednjeg veka, a svoj realni kontinuitet morala je da pronalazi na rubovima meznatnog ili nikakvog uticaja hrišćanstva: u Siriji i na islamskim arapskim teritorijama, čiji su misionari imali više sluga za objektivne vrednosti helenske filosofске tradicije, koja se bez opasnosti od jeresi mogla komponovati sa snažnim zamahom prirodno-naučne, medicinske i filosofske misli arapskih naučnika i filosofa (Avicene, Averroesa, Al Kindija, Al Farabi) i jevrejskog filosofa Mosaesa Maimonidesa).

Zahvaljujući ovom zaobilaznom putu, helenska, a pre svega Aristotelova filosofija stigla je u 12. i 13. veku u Evropu u izvornom obliku, stvarajući oficijelnoj katoličkoj teologiji otvorenu dilemu: definitivno dbaciti mogućnost bilo kakve sinteze ili, pak, raditi na uključivanju Aristotelove filosofije u oficijelnu teologiju. Dilema nije veštacki komponovana, jer usvajanje bilo koje alternative povlači za katoličku konfesiju i pozitivne i negativne konsekvenske. Aristotel, kao vrhunac helenske filosofsko-antropološke orientacije, izaziva značajne problemske i konceptualne korekcije u katoličkoj teologiji, dovodeći u pitanje na veri zasnovanu religioznu sliku sveta, što je, po sebi, opasno i za konfesio-